

дети могут изучать любые предметы религиозной направленности. В школе же их быть не должно.

(Интервью взяла кор. газеты "Киевские Ведомости" В.Полушкина.
Газета от 2 апреля 2001 г.)

С.Лячинський (Київ)

РЕЛІГІЄЗНАВЧА ОСВІТА У КІЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ

Курс “Релігієзнавство-2” (конфесійне релігієзнавство), який традиційно щороку викладається в Національному університеті “Києво-Могилянська академія”, належить до числа вибіркових, але з року в рік відбувається. Студенти мають зацікавлення у глибшому вивченні релігій, отриманні з перших уст інформації про різні релігійні течії, що допомагає їм виробити адекватну їх оцінку й сприйняття. Це закономірно, адже головною ідеєю цього курсу є утвердження релігійної свободи і принципів толеранції, плюралізму у релігійній сфері, яке потребує ретельного вивчення тієї чи іншої релігії, порівняння з іншими. Інформація про деякі з них, особливо у ЗМІ, часто просто не відповідає дійсності, факти подаються перекручено і тенденційно. Тим більш важливо було отримати вичерпні відповіді на часом гострі питання і вже самостійно робити висновки.

Можна сказати, що цей навчальний курс є один з небагатьох предметів, який має практичне спрямування, знайомить студентів із релігійним життям України у безпосередньому діалозі з носіями тієї чи іншої релігійної традиції, дозволяє застосувати на практиці набуті знання з “Релігієзнавства-1”, філософії, історії, збагатити власний світогляд цінностями релігійного толеранції і свободи, які є важливими для будь-якого демократичного суспільства. Тому хочемо висловити подяку професору Анатолію Миколайовичу Колодному за велику роботу з організації та проведення цього курсу.

Першою була зустріч із представниками **віри Багаї**. Ми почули досить багато про вчення Багаї, переконалися, що ця релігія проповідує єднання, братерство у відносинах між людьми. Однак носії цієї релігії східного походження, відчувалося, були малопідготовлені до лекції, тому їх розповідь вийшла дещо спонтанною і хаотичною: спочатку ми почули виклад елементів віровчення і лише наприкінці, коли залишалось мало часу, вони почали розповідати про історію їх релігії. Мої запитання до них стосувалися їх самоідентифікації за принципом розуміння Бога (є їхня релігія теїстичною чи деїстичною). Чіткої відповіді я так і не одержав.

Наступними були **Свідки Єгови**. Двоє молодих людей – добре підготовлених у плані знання Біблії. Основні елементи віровчення були подані чітко й зрозуміло. Оскільки я знав, що Свідки Єгови - один з небагатьох антитринітарних напрямів у християнстві, запитання стосувалися саме цього елементу їх віровчення: чому вони визнають Христа Сином Божим, а не Богом, одним із членів Трійці. Відповідь була. В цьому питанні вони спираються на Біблію, яка говорить саме на користь такого розуміння Христа. Коли я задав наступне запитання “Яким чином Ви уявляєте спасіння і єднання з Богом, якщо Спаситель не є Богом” – було сказано, що це складне богословське питання, і його розгляд займе багато часу.

Наступне запитання стосувалося того, чому ми повинні ХХ століття вважати “останніми днями в житті людства”. Була дана відповідь, що численні війни, землетруси, голод, про які говориться в Біблії, відбуваються у великій кількості саме зараз і це свідчить про кінець світу, котрий відбудеться незабаром. Але ж таке було у всі епохи життя людства, більше того, зараз, порівняно із минулими епохами, набагато менше людей голодує, і епідемії не знищують третину населення Європи (як чума в середні віки). Фактично ми залишилися на своїх позиціях, але принаймні можна зрозуміти механізм виникнення будь-якого апокаліптичних настроїв, очікувань, якими була сповнена історія християнства.

Загальне враження про цю конфесію – хороше фінансування (це зрозуміло з кількості і якості літератури) добра організованість.

Зустріч із Галиною **Лозко**, провідником українського язичництва, була корисною в кількох аспектах. У своїй лекції (це справді була чітко продумана лекція, відчувалося, що цей матеріал вона викладала не вперше) Г. Лозко намагалася дати релігієзнавчий аналіз процесу відродження язичництва в Україні. І робила це натхненно, емоційно, щоправда, не завжди об'єктивно.

Ця необ'єктивність виявлялася насамперед у ставленні до християнства. Безперечно, певного роду негативні елементи, пов'язані із впровадженням християнства в Україні, були. Однак так відверто і вороже виступати проти християнства зараз, на нашу думку, недоцільно, оскільки за роки християнства народна культура увібрала в себе багато християнських елементів і настільки глибоко синтезувала їх, що повз цей факт пройти неможливо.

Як загалом оцінити неоязичництво в Україні? Галина Лозко та її прихильники працюють у двох напрямках – народознавстві, етнографії і власне релігійному. Спроба відродити язичництво й виглядає як спроба поєднання цих двох елементів. Можна сказати загалом, що народні уявлення про релігію, її роль в житті людини вийшли далеко за межі міфологічної свідомості давніх українців, яку намагаються відродити язичники.

Вони, проте, не єдині у намаганні створити національну церкву. ОСІДУ (об'єднання синів і дочок) **РУНВіри (Рідної Української Національної Віри)** – послідовників вчення Л. Силенка в Україні очолює Богдан Островський. Видно було, що Богдан Павлович (він взагалі справляє враження хорошої, щирої людини) хвилювався. Тому розповідь вийшла трохи непродуманою. По-перше, занадто багато довгих цитат, також можна порекомендувати йому виробити відповідну тональність розмови. По-друге, незрозуміло, навіщо було читати молитву до Дажбога, так довго розповідати про колядки, щедрівки, народні звичаї... На підтвердження своїх слів п. Богдан цитував філософів-матеріалістів, зокрема П. Гольбаха, котрий був цілковитим атеїстом. Можливо, й правильне його твердження, що людям потрібна химера, для того, щоб у неї вірити. А Дажбог у РУНВіри може також є такою химерою? Ні, це “рідна святість, яка узгоджується з наукою”. Могло б створитися враження, що РУНВіра є своєрідним клубом шанувальників народної культури, для якого національна основа має навіть більше значення, ніж релігійна.

Адвентисти сьомого дня справляють враження досить серйозної централізованої організації. Їх популярності сприяє те, що вони значну увагу приділяють суспільним справам. Лідери їх організацій – енергійні молоді люди.

Цікава дискусія у нас розгорнулася з одним із них, надзвичайно освіченим (Біблію знає чудово) молодим чоловіком. Було задане питання: чому адвентистська церква, на відміну від більшості християн, святкує день Господній у суботу, адже у Старому заповіті існують іще ряд правил, які були відкинуті християнством і збережені в юдаїзмі (наприклад, обряд обрізання). Чому ж тоді виняток було зроблено саме для суботи?

Суть відповіді була такою: оскільки наказ святкувати суботу входить до числа десяти заповідей, День Господній необхідно святкувати. Взагалі, стосовно трактування Біблії можна знаходити різні підходи. Свідки Єгови, скажімо виключне значення надають 1914 року, коли “настало царство сатани непомітно для нас”, і роблять це на основі Біблії. Адвентисти ж цієї думки не підтримують, спираючись на ту ж Біблію. Як бачимо, релігійний текст має надзвичайно широкі можливості для тлумачення.

Коли я побачив пастора церкви **“Перемога” (різновид харизматичного руху)** Генрі Мадаву, згадався штамп, який часто з'являється в літературі: “Чужоземні проповідники заповнили наші телеекрани...” Але сама зустріч справила приємне враження. Лекція була добре продуманою, вона почалася із короткого викладу історії християнства і харизматичного руху зокрема. Потім відразу було здійснено перехід до конкретних справ, якими займається зараз церква “Перемога”: допомога інвалідам, хворим, бездомним дітям. І це було суто по-людські зрозуміло, якимось наблизило аудиторію до оповідача. Звичайно, чимало було незрозумілого, наприклад, поширення звичаю “славити Бога піснями і танцями”, про що є згадки в Біблії – в Україні, все ж, традиційно склався інший підхід до того, як потрібно вшанувати Бога.

Зустріч із головою української громади **Церкви єднання (послідовників Муна)** Ігорем Корсуном була вельми цікавою. Цей молодий чоловік дуже швидко і енергійно говорив, йому, очевидно, було що сказати.

Наш світ – це світ зла. Що сталося? Як виявляється, корінь зла в світі лежить у завчасних статевих стосунках. Це почалося з Адама і Єви, котрі вступили у недозволені сексуальні стосунки з архангелом, який у Біблії символічно названий змієм. Не дивно тому, що в усіх релігіях підкреслюється важливість статевого утримання. Та й обряд обрізання теж має якесь значення.

Висновок нібито напрошується сам собою. Досконалим може вважатися лише такий шлюб, коли обоє з подружжя належать до Церкви Єднання. Щоправда, прихильник Муна швидко розрадив нас, розповівши, що він сам одружений і має трьох дітей, яких виховує у дусі заповідей вчення Муна. Та й у самого Месії 14 дітей.

Якщо для прихильників Муна засновник їх релігії є месією, то члени **Великого Білого Братства** вважають Марію Деві Христос Самим Живим Богом, “у якому поєдналися чоловіче та жіноче розуміння Бога”. На запитання: навіщо тоді Живому Богові було виходити заміж, пояснення дається наступне: як Ісус Христос показував людям приклад, як потрібно жити, так і Марія Деві це робить. Як виявилось, Ісус мав Марію Магдалину за свою коханку (згадки про що можна знайти у апокрифічних євангеліях). На думку білобратчиків, євангелія, як і всі інші релігійні тексти – це оповідання, які були дані незрілому людству, котре зараз потребує нової релігії. Нею і є вчення Юсмалос.

Досить цікавим був перегляд фільму, в якому була дана їх версія подій 1993 року. Цей фільм справив подвійне враження. З одного боку, було шкода людей, які, очевидно, під впливом сеансів масового гіпнозу та активної пропаганди зазнали дійсно жорстокого ставлення з боку правоохоронних органів (їх позиція у таких випадках загальновідома). З іншого, те, що трапилося, зокрема, в Софійському соборі, інакше як відверто антисуспільною поведінкою не назвеш. Постає питання: яким чином взагалі стала можливою така ситуація, і чим було тоді насправді Біле Братство? В будь-якому випадку, дії влади оперативними і своєчасними назвати не можна було. Автори фільму всю вину покладають на органи влади та Ю. Кривоногова, “нового Юду”, що, звичайно, не є об’єктивним, адже і сама Марія Деві, і деякі з її прихильників, котрі залишилися з нею до сьогодні, брали активну участь у тих подіях.

Після зустрічі у мене не залишилося чіткого враження, чим є зараз Біле Братство. Швидше за все, це група людей, які прагнуть отримати якомога більші дивіденди, зігравши на відомому імені (щоправда, ця слава є дуже сумнівною). Їхня тактика якраз і полягає в тому, щоб позбутися цього негативного іміджу, переклавши все на Кривоногова та нерозуміння з боку властей, виробити більш-менш оновлене віровчення, без обіцянок “Апокаліпсису сьогодні” і пов’язаних з цим масових заворушень. Але зробити це їм буде важко, адже уявлення про Біле Братство у суспільстві, як і раніше, залишається суто негативним.

Буддистів школи Карма Каг’ю представляв молодий чоловік на ім’я Олег. Досить чітка і зрозуміла розповідь про загальні основи віровчення буддизму та напрямку (Ваджраяна), до якого належить носій. На моє запитання: “Яке у вашій традиції розуміння початку світу та його майбутньої долі?” була дана переконлива відповідь із наведенням слів Будди: “Коли людину поранено, вона думає насамперед про те, яким чином лікувати рану, а не питає себе, звідки ця рана”. Так і з людським життям: не варто думати про його причину, головне – жити правильно. Відповідь цілком у дусі східної традиції, звучить переконливо (недаремно буддизм є однією зі світових релігій). Тут ми зустрічаємося із відмінним від нашого світосприйняттям, причому досить ґрунтовним і продуманим.

Візит до Духовного центру **мусульман** України підтвердив думку про те, що в сучасному світі іслам є однією з тих релігій, котра справляє дуже великий вплив на суспільство. Під час перебування там у мене склалося враження, що Центр мусульман є не лише релігійною, а й суспільною, культурною організацією, своєрідною співдружністю на основі спільного віросповідання. Основна увага приділяється допомозі малозабезпеченим, освіті. Незважаючи на зовнішню відносно скромну обстановку, фінансових проблем у мусульман не виникає (тому свідчення – побудова нової мечеті).

До ісламу в нас належать люди, котрі, як правило, походять із тих країн, де іслам є провідною релігією. Таке “експортне” поширення ісламу, напевне, стало однією з причин кількох розколів у середовищі мусульман України. Одну з ісламських організацій України очолює шейх Ахмед Тамім, який з нами й спілкувався. Окрім нас, у залі були присутні молоді хлопці, котрі відвідують школу (їх було досить багато, відразу видно, яку роль у

ісламі приділяють вихованню молоді). Свою розповідь Тамім розпочав із викладу у спрощеній формі доказів буття Бога, а далі перейшов до викладу основних положень ісламу. Цей виклад дозволив якоюсь мірою зрозуміти, чому іслам так швидко перетворився на світову релігію. Його вчення просте і зрозуміле кожному, спирається на багату традицію сакральних текстів (насамперед Біблії). Коран до сьогодні для правовірних мусульман має значення не лише релігійного тексту, а й джерела майже всіх моральних і правових норм.

Моє запитання стосувалося морального аспекту віровчення – сьогодні на пересічному рівні про іслам існує думка, як про жорстоку релігію (“норми шаріата” сприймаються як синонім нелюдського законодавства). На це була дана відповідь, що ця жорстокість є виправданою. Хіба багато мусульман ходять з відрубаною за крадіжку рукою? Отже, ця нібито жорстокість дозволяє реально запобігти багатьом злочинам. Все просто, зло викорінюється злом. З цим, здається, в сучасному світі погоджуються не лише мусульмани.

Знайомство із **греко-католиками** відбулося у їх невеличкій церкві на Аскольдовій могилі. Священик, який проводив розмову, залишив враження про себе, як про добру, надзвичайно тактовну людину. Він розповідав переважно про історію греко-католицької церкви, а найцікавіші моменти його розмови стосувалися сучасного її стану. Моє питання стосувалося того, яким чином можливе об'єднання християн в Україні під проводом патріарха, який визнаватиме папу римського (фактично мова йде про нову унію), і наскільки це буде сприйнято іншими конфесіями, зокрема православними. Відповідь, що це є цілком можливим, навряд чи є оцінкою реального стану речей.

Зустріч із українською місією **Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (мормонів)** відбулася їх офісі на Прорізній. Подружжя американців - усміхнені обличчя, спокійна розповідь, добрі відповіді на питання. Показ фільму про життя і страждання Христа мав засвідчити, що мормони є християнами (адже у нашому суспільстві, навіть серед людей освічених, часто наявне викривлене враження, мормони переважно асоціюються з релігією, яка практикує полігамію. Тому запитання, звичайно, стосувалися саме цього.

У відповідь було сказано, що навіть у XIX столітті випадки, коли в одного чоловіка було кілька жінок, траплялися дуже рідко, а на початку XX століття полігамія взагалі була заборонена. В цілому можна сказати, що мормони є течією християнського коріння, а різноманітні чутки про цю церкву не мають ніяких підстав.

Поїздки до **кришнаїтів** можна позначити одним словом: екзотика. І пісні, якими нас зустрічали, і одяг кришнаїтів, і ритуальна їжа – все мало на собі присмак екзотики. Нас пригостили цією їжею. Готують вони смачно, причому все з рослинних продуктів (вживати в їжу м'ясо живих істот заборонено).

Лекцію про віровчення кришнаїтів (основна її ідея – протиставлення східного і західного розуміння світу) було прочитано кваліфіковано. На всі запитання стосовно правил поведінки, одягу, їжі було отримано вичерпні відповіді.

На нашу думку, перенести ведійську культуру, якою б дійсно вона не була багатою, на наш ґрунт – справа надто складна. Але назвати кришнаїтів "тоталітарним культом", як це часом роблять, ні в якому разі не можна. Це зрозуміло і з відносин, які склалися в громаді, і з самого віровчення та практики кришнаїтів.

Цікавим є вчення церкви **“Сім'я”**. З нами спілкувалися три її представники – американець, українка і темношкіра дівчина з Індонезії. Від інших християнських течій вони відрізняються тим, що ліберально ставляться до стосунків між чоловіком і жінкою. Якщо якась дія супроводжується взаємним коханням, чому вона повинна вважатися забороненою? В принципі, зрозуміло, в основі вчення цієї конфесії лежить принцип любові, який і втілюється в життя. Що мені запам'яталося – всі повні члени Сім'ї живуть разом. Я задав питання, чи практикується в них полігамія, на що точної відповіді не одержав (не тому, що розмова велася англійською мовою. Лідер її уникнув відповіді на питання, лише пояснивши, що “це дуже важко в духовному плані”). Але, наскільки я зрозумів, одночасні статеві зносини з кількома партнерами особливо не засуджуються.

Нерозуміння тут може викликати саме таке їх вільне ставлення до тих норм, в яких незмінною була регулятивна роль церкви. Однак варто наголосити на нечисельності цієї громади, а також їх фундаментальному принципі: вони не намагаються повернути всіх до

спільного життя, це вже є ніби завершальним етапом. Нарешті, особисте життя є власною справою кожного.

Надзвичайно цікавою й важливою була зустріч із **нунцієм Ватикану в Україні** архієпископом Миколою Етеровичем. Зовнішній вигляд і внутрішній інтер'єр нунціатури (посольства) добре говорили, яку інституцію вона представляє. Римо-католицька церква є насамперед суворо централізованою організацією з центром у Ватикані, представники якого (нунції) слугують зв'язком між Ватиканом і церквами у різних країнах. Власне, на централізації як ключовій ознаці світового католицизму наголошував і нунцій на самому початку своєї розповіді.

Відчувалося, перш за все у обережності формулювань і відсутності категоричних висловів, що він є новою людиною (втім, тут роль грає ще й дипломатичний такт). Особлива увага приділялася майбутньому візитові Папи Римського в Україну та тим складнощам, які у зв'язку з цим можуть виникнути.

Нунцій старанно намагався уникати гострих моментів і в питаннях про екуменічний діалог. На запитання, які стосувалися цього (наприклад, чим готова поступитися католицька церква у діалозі з православними) відповідав чітко і зважено. З його висловів можна було добре зрозуміти, якою є політика Ватикану щодо цього в даний момент. Приємним було також те, що він розмовляв українською мовою, хоч перебуває в Україні лише півроку (напевне, даремно Ватикан прислав хорвата – слов'янина).

Справжньою “родзинкою” у програмі нашого курсу був прийом у **Патріарха УПЦ КП Філарета**. Розмова тривала дві з половиною години, і могла тривати ще довше. Філарет – широко освічена і глибоко ерудована людина, причому не лише в богословських питаннях.

Розмова стосувалася насамперед сучасного стану українського православ'я, боротьби за створення національної церкви, яка, попри спротив з боку Москви, ведеться і досить успішно. Розповідь Філарета дуже допомогла у проясненні ряду питань: позиції вселенського патріарха Варфоломея, політики Московського патріарха, ставлення української влади до перспектив об'єднання українського православ'я.

Торкався він й інших питань, пов'язаних із ставленням християнства до сучасного світу. У світі наявні моральна деградація, занепад моральних цінностей – пропаганда насильства, поширення порнографії. Я у зв'язку з цим задав питання: “Чи такий уже однозначний моральний занепад, адже та ж західна цивілізація досягла значних успіхів не лише в економічному, але і в моральному плані (права людини, повага до людського життя, нарешті, сама церква зараз набагато більш гуманна, ніж у минулі століття – не ведеться релігійних воєн, немає інквізиції)”. На що отримав відповідь: це, звичайно, позитивно, що немає релігійних воєн. Але раніше люди грішили, але усвідомлювали гріховність дій; зараз же такої свідомості гріха немає. Дійсно, тут владику має рацію, але і протилежний погляд має право на існування.

Задавалися також питання стосовно модернізації православ'я (в підсумку Філарет погодився з тим, що, скажімо, з молоддю церква має розмовляти мовою молоді) і екуменічного руху.

Зустріч із Патріархом завершувала наш курс. Звичайно, діалоги, які велися з представниками різних конфесій, не можна назвати цілком безпроблемними – навпаки, часом деякі питання звучали надто гостро. Важливіше інше. Толерантність у будь-якій сфері суспільного життя, в тому числі релігійній, виробляється насамперед у спілкуванні, діалозі. Більшість негативних відгуків, несприйняття того чи іншого вчення ґрунтуються саме на елементарному незнанні, відсутності безпосереднього спілкування з носіями релігії. Тому для релігійної, релігієзнавчої освіти таке спілкування має чи не вирішальне значення, в чому ми і переконалися, відвідуючи заняття курсу професора Анатолія Колодного.